

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของระบบการแพทย์ในภาคเหนือ มีจุดมุ่งหมายในการศึกษา 3 ประการคือ **ประการที่หนึ่ง** เพื่อศึกษาแนวคิด ความเชื่อและวิธีการรักษาสุขภาพของชาวล้านนาก่อนที่การแพทย์ตะวันตกจะเข้ามามีบทบาทในบริเวณนี้ **ประการที่สอง** เพื่อศึกษาถึงแนวคิด บทบาท กิจกรรมต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของคณะมิชชันนารี **ประการที่สาม** เพื่อศึกษาถึงการพัฒนาโลกของรัฐบาลไทยส่วนกลางในการเข้ามาควบคุมกิจการด้านสาธารณสุข ตลอดจนบทบาทขององค์กรต่างๆ ที่เข้ามาดำเนินการด้านสาธารณสุข โดยจำแนกสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 (ก่อนพ.ศ.2410) ระยะนี้อาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของประเทศสยาม เจ้าเมืองยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทโดยตรงต่อการจัดบริการสุขภาพแก่ประชาชน แต่จะเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาและพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งวัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งการถ่ายทอดการเรียนรู้แขนงต่างๆ รวมทั้งด้านการแพทย์ด้วย ช่วงนี้ชาวล้านนามีระบบการแพทย์ที่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนาและพราหมณ์ ผสมผสานกับประสบการณ์ และความรู้ท้องถิ่น เช่นการใช้สมุนไพร เวทย์มนต์คาถา การนวด และพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยผู้ที่ให้บริการระดับชุมชนคือหมอเมือง ซึ่งจะมีความชำนาญแตกต่างกันไป

ระยะที่ 2 นับตั้งแต่ พ.ศ.2410 เป็นต้นมา ระบบการแพทย์ล้านนาค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากมิชชันนารีต้องการเข้ามาเผยแพร่ “ชาวดี” และเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวล้านนาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ จากความเชื่อเรื่องผีและสมุนไพร ไปสู่ความเชื่อเรื่องพระเจ้า

และเชื้อโรคที่เป็นสาเหตุให้เจ็บป่วย นอกจากนี้มิชชันนารีได้แนะนำให้ชาวล้านนารู้จักยาแบบตะวันตกซึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่ายาสมุนไพรมาก จึงเป็นเหตุให้ชาวล้านนาเรียกมิชชันนารีเหล่านี้ว่า “หมอ” ทั้งที่บางคนไม่ได้เป็นแพทย์ การรักษามิชชันนารีจึงเป็นการผสมผสานระหว่างความรัก ความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้ากับประสิทธิภาพของยาแบบตะวันตก

ขณะที่มิชชันนารีดำเนินบทบาทอยู่ในอาณาบริเวณล้านนานั้น รัฐไทยส่วนกลางก็มีการรับความรู้แบบตะวันตกก่อนล้านนา แต่ยังไม่สามารถส่งอิทธิพลมาถึงได้ จนกระทั่งถึงช่วงที่มีการปฏิรูปการปกครอง รัฐไทยส่วนกลางจึงเข้ามามีบทบาทมากขึ้น

ระยะที่ 3 เริ่มจาก พ.ศ.2431 ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มของการแพทย์ตะวันตกในรัฐไทยส่วนกลาง มีการจัดตั้งโรงพยาบาลศิริราช และมีการตั้งกรมพยาบาล เพื่อดูแลด้านการจัดบริการในโรงพยาบาล ศิริราชและโรงพยาบาลอื่นๆ ตลอดจนการดูแลด้านสุขภาพอนามัยอื่นๆ ด้วย การนำความรู้ตะวันตกเหล่านี้มาใช้เริ่มต้นจากเชื้อพระวงศ์และเจ้านายชั้นสูงบางกลุ่ม สำหรับประชาชน ยังมีความคุ้นเคยกับการแพทย์แผนโบราณมากกว่า จึงมีการชักชวนให้ประชาชนมาใช้โรงพยาบาลมากขึ้น และเมื่อมีการปฏิรูปการปกครอง โดยยกเลิกการปกครองแบบประเทศราชไปสู่การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล มีผลให้รัฐเข้ามาควบคุมและจัดบริการด้านสุขภาพแบบตะวันตกให้แก่ประชาชนมากขึ้น และค่อยๆ เข้ามาแทนบทบาทมิชชันนารี ทั้งในด้านการจัดตั้งโรงพยาบาลและโรงเรียนแพทย์ โรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ จนกระทั่งมีการตั้งกระทรวงสาธารณสุขขึ้นมา

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลให้ระบบการแพทย์ล้านนา ไม่ได้รับการส่งเสริม แม้ว่าในระยะแรกของการจัดตั้งโรงเรียนแพทยากร จะมีการจัดการเรียนการสอนการแพทย์แผนโบราณ แต่ก็ต้องยกเลิกไปในที่สุด ดังนั้น ทั้งการแพทย์ล้านนาและการแพทย์แผนโบราณ จึงกลายเป็นการแพทย์นอกระบบ และถูกแทนที่ด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามความรู้พื้นบ้านเหล่านี้ก็ได้สูญหายไปเลยทีเดียว ชาวล้านนายังคงใช้วิธีการเหล่านั้นอยู่ เพียงแต่ที่ผ่านมาการพัฒนาและส่งเสริมโดยรัฐมุ่งเน้นไปที่การแพทย์แผนปัจจุบันเพียงระบบเดียวเท่านั้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ABSTRACT

This study, "Change and Development of Medical System in Northern Thailand", has three objectives: 1) to examine ideas, beliefs and healing practices among the Northern Thai or Lan Na people before the advent of Western medicine in this area; 2) to study the American missionaries' concepts, role and activities in dealing with health problems of the Northern Thai people, and 3) to investigate the way in which the Thai government extended its role and developed bureaucratic mechanism in order to control and provide health care service. The study will deal with the change and development in three periods.

1. Period I (Before B.E.2410). During this period, Lan Na was a suzerain state of Siam. The ruler of Lan Na was not directly involved in providing health care to his people, but patronized Buddhist temples and supported Buddhist monks. Buddhist temples then were center of various branches of knowledge including folk medicine. Medical system in Lan Na during this period was built upon Buddhist and Bhramin traditions and rooted in local knowledge and empirical experience. Herbal medicine, magic, massage and ritual practices were used at the community and family level. Folk healers possessed different kinds of knowledge and expertise.

2. Period II (B.E.2410-2430). This period was the beginning of change in Lan Na medical system due to the arrival of the missionaries who came with their "good news". The traditional health belief system based on "spirit-as-cause of illness" was gradually changed to the belief in God and bio-medical cause of illness. Western medicine was introduced to Lan Na people as more efficacious than herbal medicine. As a result, the missionaries were all called "Doctor or "Moh"" despite the fact that some

of them were not trained in medicine. The missionaries were quite successful in integrating love and faith in God into Western Medical practice in providing health service to Lan Na people.

While the missionaries were actively expanding their role in Lan Na, the central government in Bangkok which began to acknowledge Western medical practice was too slow to exert its influence into the region until a few decades later when the administrative reform was implemented.

3. Period III (B.E.2431–Present). This Period was the beginning of Western medicine in Thailand. Siriraj Hospital and Nursing Department were established to provide medical and health service to Thai people and Western medical knowledge was used first among royal family members and aristocrats. As for the common people who were then familiar with traditional medicine, they were encouraged to use medical service available in modern hospital. After the Administrative reform was completed, the central government was able to establish its control in the provision of medical service to Thai people. The government gradually replaced the role of the missionaries by building more hospitals, a medical college and nursing and midwife schools, and finally establishing the Ministry of Public Health.

The changes which have taken place in the last several decades have kept the Lan Na medical system undeveloped. Although a traditional medical school was established at the beginning period to produce more traditional healers, the project was eventually cancelled. The Lan Na medical system and other traditional knowledge and practices have not totally disappeared; they are still used by Lan Na people. Unfortunately, the government has emphasized solely on the modern medical knowledge.